

Yazar: Mehmet MAÇ

Yeminli Mali Müşavir

Ferda ELERMAN

Serbest Muhasebeci Mali Müşavir

HALKA AÇIK ŞİRKETLERDE İŞTİRAK DEĞERLEMELERİNDE SORUNLAR VE ÖNERİLER

I- GİRİŞ:

Bilindiği gibi Sermaye Piyasası Kurulu'nun (SPK) düzenlemeleri doğrultusunda, halka açık olan veya ortak sayısı nedeniyle halka açık sayılan ortaklıklar, 2003 yılı mali tablolarından başlamak üzere, enflasyon muhasebesi ve konsolidasyon muhasebesi prensiplerini uygulayacaklardır. Bu iki çok önemli muhasebe yönteminin aynı anda uygulanmaya başlanmasıyla, bugüne kadar, iştiraklerini ana ortaklık mali tablolarında maliyet değerleriyle gösteren şirketlerin mali tablolarında çok ciddi değişiklikler olacaktır. Bağımsız denetçilerle denetlenen şirket yöneticileri arasındaki tartışma konularının başında gelen iştirak değerlemelerinin, muhasebeyle ilgili mevcut SPK düzenlemelerindeki bazı belirsizlikler ve Uluslararası Finansal Raporlama Standartları (UFRS)'den farklılıklar nedeniyle önümüzdeki aylarda, birçok farklı uygulamaya neden olabilecektir.

II- SPK 2003 YILI MALİ TABLOLARINDAN İTİBAREN UFRS'Yİ KABUL EDİYOR:

Sermaye Piyasası Kurulu Başkanı Doğan Cansızlar, 04.11.2003 tarihinde yaptığı basın açıklamasında, dileyen işletmelerin 31.12.2003 tarihli mali tablolarından başlamak üzere; UFRS uyumlu 34 adet SPK muhasebe standardını uygulayabileceklerini, 01.01.2005 tarihinden itibaren de, bahse konu 34 standardın zorunlu hale geleceğini ifade etmiştir. Bir başka deyişle önümüzdeki bir ay içinde SPK, "**Sermaye Piyasasında Muhasebe Standartları Hakkında Tebliğ**"i (Muhasebe Tebliği) yayımlayacak ve SPK hükümlerine tabi işletmelere şu seçenekleri sunacaktır:

1- Enflasyon muhasebesi ve konsolidasyon tebliğleri dahil olmak üzere SPK'nın, muhasebe ve raporlamayla ilgili mevcut düzenlemelerini uygulamaya devam etmek,

2- 2002 yılı Ekim ayından itibaren SPK'nın internet sitesinde kamunun yorumlarına açılmış olan, UFRS uyumlu 34 muhasebe standardını kabul etmek ve mali tablolarını bu normlara uygun olarak düzenlemek.

Öncelikle belirtmek isteriz ki, SPK'nın, UFRS'leri benimsemesi bir çok açıdan çok isabetli bir karardır. UFRS'lerin, herhangi bir işletmenin mali durumunu gerçeğe en yakın şekilde gösterecek değerlendirme ve bilgi verme standartlarını içermesi ve Avrupa Birliği üyelerinin de 2005 yılından itibaren UFRS'leri benimsemek zorunda olmaları, verilen isabetli kararın en önemli iki dayanağıdır. Ancak; enflasyon muhasebesi ve konsolidasyon hariç, mevcut muhasebe standartlarının UFRS'den farklı olması ve UFRS'nin de 2005'e kadar seçimlik olması nedeniyle, korkarız ki önümüzdeki bir yıllık dönemde, şirket yöneticileri ve bağımsız denetçiler uygulamada birçok belirsizliği çözmekte zorlanacaklardır. Bugünkü yazımızda; bahse konu farklılıkların başında gelen, bir ana ortaklığın bünyesindeki iştirakin, özkaynak yöntemine göre konsolide edilirken, mevcut SPK düzenlemelerinde UFRS'nin tam olarak benimsenmemesi nedeniyle ortaya çıkacak sorunlardan bahsedeceğiz.

III- MEVCUT SPK MUHASEBE STANDARTLARINDAKİ BELİRSİZLİKLER:

SPK'nın, Türkiye'deki halka açık şirketlerin uymak zorunda oldukları muhasebe ve raporlama ile ilgili ilkelerini düzenleyen Seri XI No:1 Tebliği'ni, 29. maddesi, borsa ve benzeri teşkilatlanmış piyasalarda **işlem görmeyen** iştirak ve bağlı ortaklıkların, net defter değerleri elde etme maliyetlerinden düşük olduğu durumlarda, net defter değerleri üzerinden **değerlenebileceğini** söylemektedir. Diğer bir ifadeyle bu tür işletmeler için genel kural, iştiraklerin maliyet değeriyle mali tablolarda yer almasıdır. Ancak, net defter değerinin, maliyet değerinden düşük olduğu durumlarda, değer düşüklüğü karşılığı ayırmak suretiyle, iştirakin kayıtlı değeri, iştirakin mali tablolarındaki net defter değerine indirilebilir. Bu noktada dikkat edilmesi gereken iki önemli husus vardır:

Birincisi, net defter değeri tanımı Tebliğ'de yapılmamıştır, ancak bu tanımla kastedilenin, iştirakin bilançosundaki özkaynaklarının net defter değerinin toplamı olduğunu kabul etmek gerekir. Peki, günümüzde Türkiye ve diğer ülkelerde, borsada işlem gören veya görmeyen herhangi bir işletmenin değerini, tarihi maliyet ilkesine göre düzenlenmiş mali tablolarındaki net özkaynak değerine bakarak tespit edebilir miyiz?

İkincisi de; genel kabul görmüş muhasebe standartlarının, (UFRS, US GAAP, vb.) herhangi bir varlığın maliyet değerinin o varlığın net satış tutarını veya kullanım değerini aştığı durumlarda, değer düşüklüğü karşılığının gelir tablosunda gider kaydedilmesini zorunlu kılması ve bu konuda kesinlikle keyfiliğe yer vermemesidir.

IV- BORSADA İŞLEM GÖRMEYEN İŞTİRAKLER YABANCI ÜLKELERDE NASIL DEĞERLENİYOR?

Öncelikle yukarıda bahsedilen "**net defter değeri**"nin, iştiraklerle ilgili değer düşüklüğünün saptanmasında neden geçerli bir kriter olamayacağını irdeleyelim.

Bırakın Türkiye gibi yüksek enflasyon nedeniyle, tarihi maliyet ilkesinin zaten uygulanamaz olduğu ülkeleri; günümüzde tüm dünyada, işletmelerin varlıklarının piyasa değerleri, ilgili varlıkların maliyet değerlerinden çok daha yüksek değerlere çıkabildikleri gibi, birçok ekonomik faktör nedeniyle, bu değerlerin altına inebiliyorlar. Bu olguya en güzel örneklerden biri, ülkelerin gayrimenkul piyasalarındaki dalgalanmalardan dolayı birçok durumda işletmelerin bilançolarındaki arsa ve binaların rayiç değerlerinin maliyet bedelinden çok farklı olmasıdır. Bilanço tarihi itibarıyla; sabit kıymetler başta olmak üzere birçok varlığın kayıtlı maliyet değerinin ilgili varlıkların "**piyasa rayicini**" yansıtmaması nedeniyle, UFRS artık günümüzde, maddi ve maddi olmayan duran varlıklar, finansal duran varlıklar gibi geçmiş yıllarda sadece maliyet değeriyle mali tablolarda yer almasına izin verilen kıymetlerin, o kıymetlerin makul değerini yansıtan piyasa rayiçleriyle değerlendirilmesine izin vermektedir. Her bir iktisadi kıymet için bir piyasa rayicinin geçerli olmaması, bu konuda karşılaşılan zorlukların en büyüğüdür, ancak UFRS, makul değer (fair value), piyasa rayici (market value), bir varlığın satışından elde edilecek net değer (recoverable value), kullanım değeri (value in use) gibi kavramları net olarak tanımlamakta ve kayıtlı değer ile bahse konu değerlerin karşılaştırmasının hangi piyasa koşullarında yapılacağını açıklamaktadır. Örneğin, arsa ve binaların piyasa rayicinin belirlenmesinde, bağımsız gayrimenkul değerlendirme kuruluşlarına başvurmak gerekirken, makine ve teçhizatların makul değerini belirlerken, bu kıymetlerin amorti edilmiş ikame değerlerinin temel alınması gerekmektedir ve ilgili gayrimenkul piyasasında fiyatların çok inişli çıkışlı bir trend izlemesine bağlı olarak gerekirse bahse konu ekspertiz raporları her yıl elde edilmesi ve bilançodaki piyasa rayici gözden geçirilmesi gerekmektedir.

Diğer taraftan; UFRS gayrimaddi duran varlıkların piyasa rayiçlerinin belirlenmesinde çok daha temkinli davranmakta ve marka, müzik ve film sektöründeki telif hakları, patent ve isim haklarının, bahse konu hakların her birinin kendilerine özgü özellikleri olması sebebiyle, aktif bir piyasası olmayacağını varsaymakta ve istisnai durumlar dışında bu hakların mali tablolarda maliyet değerleriyle yer almasını öngörmektedir.

V- UFRS'YE GÖRE DEĞER DÜŞÜKLÜĞÜ NASIL BELİRLENİYOR?

UFRS'nin; aktiflerin değerlendirilmesinde, piyasa rayicini ve kullanım değerini esas kriter olarak kabul etmesinin ve artık bir anlamda kayıtlı maliyet değerinin muhasebe yöntemlerinde ikinci sırada yer almasının en çarpıcı göstergelerinden biri de, 36 no.lu **“Varlıklarla İlgili Değer Düşüklüğü”** muhasebe ve raporlama standardıdır. Mali tablolarda bir işletmenin herhangi bir varlığıyla ilgili değer düşüklüğü karşılığının hangi nesnel ölçütlere göre saptandığını irdeleyen 36 no.lu UFRS'yi incelediğimizde görüyoruz ki, objektif kriter o varlığın satışından elde edilecek net tutar veya böyle bir fiyat mevcut değilse, o varlığın gelecekte yaratacağı net nakit girişlerinin bugünkü değeri artı hurda değeridir (kullanım değeri). Diğer bir deyişle; UFRS, herhangi bir varlığın, mali tablolarda maliyet veya elde etme maliyetiyle yer almasını kabul etmekle beraber, bilanço tarihi itibarıyla, varlığın kayıtlı maliyet değerinin yukarıda belirtilen net satış fiyatı ile kullanım değerinden yüksek olanı ile karşılaştırılmasını ve maliyet değerinin net satış fiyatı veya kullanım değerinden yüksek olması durumunda, değer düşüklüğü karşılığı ayrılması gerektiğini söylemektedir. Sonuç olarak, bilançodaki tüm varlıklar için uygulanması şart olan **“değer düşüklüğü testi”** günümüzde, ilgili varlıkların **“net defter değerleri”** yerine, net satış fiyatı veya kullanım değerleri temel alınarak yapılacaktır.

VI- HALEN YÜRÜRLÜKTE OLAN TEBLİĞDE DÜZELTİLMESİ GEREKLİ HUSUSLAR:

İştiraklerin piyasa rayicine veya kullanım değerine eşdeğer olan makul değerinin saptandığı durumlarda, değer düşüklüğü söz konusu ise, bu karşılığın mali tablolarda yer almasının tercihe bağlı olması, genel kabul görmüş muhasebe ilkelerinden biri olan **“karşılaştırılabilirlik”** ilkesine aykırıdır. Özellikle halka açık ve menkul kıymetler borsasında işlem gören işletmelerin mali tablolarını düzenlerken uymak zorunda oldukları muhasebe ve raporlama standartlarının yeknesak olması gerekir. Diğer taraftan, Türkiye ekonomisinin çok sık yaşadığı krizler nedeniyle, şirket değerlerinde oluşan ciddi erimeler gözönüne alındığında, herhangi bir iştirakin, bilanço tarihindeki rayiç değeri, ana ortaklığın mali tablolarındaki kayıtlı maliyet değerinin çok altına düşebilmektedir. Dolayısıyla, bahse konu değer düşüklüğünün nesnel muhasebe değerlendirme ölçütleri sayesinde saptanabildiği durumlarda, değer düşüklüğü karşılığı ayrılması kesinlikle **“keyfi”** olmamalıdır. Diğer bir ifadeyle yukarıda altı çizilen **“değerlenebilir”** terimi yerine **“değerlenir”** ifadesini kullanmak gerekir. Çünkü aksi takdirde, çeşitli nedenlerle, kullanım değeri maliyet değerinin, çok altına inmiş bir iştirak ana ortaklığın mali tablolarında, maliyet değeriyle de yer alabilecek ve böylece ana ortaklığın bilançosundaki aktif toplam, olması gerekenin çok üzerinde bir değer olacaktır. UFRS ve ABD'de Genel Kabul Görmüş Muhasebe Standartları (US GAAP), değer düşüklüğü karşılığı konusunda, ilgili standartlarda hiç tereddüte yer bırakmayan ifadeler kullanmakta ve değer düşüklüğünün saptanması durumunda, ilgili tutarın doğrudan gelir tablosunda gider olarak kaydedilmesini öngörmektedirler.

VII- ENFLASYON MUHASEBESİ SORUNU BÜYÜTEBİLİR:

2003 yılı mali tablolarında, ana ortaklıktaki tam konsolidasyon yönteminin uygulanması durumunda iştirak değerleri, iştirakin sermaye değerleriyle karşılıklı olarak elimine edilecektir. Ancak, özkaynak yöntemine uygun şekilde konsolide edilen iştiraklerde, ana ortaklığın bilançosunda, Mali Duran Varlıklar hesap grubunda kayıtlı iştirak maliyet değerleri, enflasyon muhasebesi gereği, DİE'nin TEFE endeksleriyle çarpılacak ve böylece Türk Lirası'ndaki değer kaybı nedeniyle, iştirakin gerçek değerini göstermeyen maliyet değeri, bilanço tarihindeki TL değerine getirilecektir. SPK'nın enflasyon muhasebesi Tebliği'nde, endekslenmiş ve böylece enflasyondan arındırılmış varlık değerlerinin **“cari değerden”** fazla olması durumunda değer düşüklüğü karşılığı ayrılıp ayrılmaması konusunda, SPK'nın muhasebe standartlarına ilişkin düzenlemeler yaptığı Seri XI No: 1 Tebliği'ne başvurulması gerektiği ifade edilmektedir. Dolayısıyla, yukarıda yapılan açıklamalar nedeniyle, 2003 yılı mali tablolarının kesinleşeceği önümüzdeki aylarda, ana ortaklığın mali tablolarında, UFRS'ye göre kullanım değeri veya net satış bedelinden, SPK düzenlemelerine göre ise net defter değerinden, daha yüksek değerlerle kayıtlı olan iştirak değerleriyle ilgili değer düşüklüğü karşılığı ayırmak seçimsel olmaya devam edecektir. Her ne kadar özkaynak konsolidasyon yöntemine göre,

iştirakin satın alındığı tarihten itibaren, zarar etmesi durumunda, bu zararlar ana ortaklıktaki kayıtlı iştirak değerinden düşülüyorsa da, özellikle bünyesinde piyasa rayicinde eksilme olmuş aktifler taşıyan iştiraklerin özkaynak yöntemine göre konsolide edilmesi durumunda, bahse konu eksilmelerin, iştirakin gelir tablosuyla yukarıda açıklanan sebepler nedeniyle ilişkilendirilmemesi sonucunda, iştirakler gerçek değerlerinin üstünde kayıtlarda yer alacaktır.

VIII- SONUÇ VE ÖNERİ:

Yukarıda açıklanan sakıncaları yaşamamak için alınacak önlem şudur: Seri XI No: I Tebliği'nin 29. maddesi tümüyle değiştirilmeli ve önümüzdeki günlerde yayınlanacak Muhasebe Tebliği'nin, 9. kısmındaki **“Varlıklarda Değer Düşüklüğü”** bölümünde açıklanan, iştiraklerde değer düşüklüğünün olup olmadığına dair yapılması gerekli işlemler ve değer düşüklüğü saptanması durumunda, iştiraklerin mali tablolarında yer alma standartları (UFRS 36) olduğu gibi benimsenmelidir. Bağımsız denetçinin; hangi koşullarda, iştirak değer düşüklüğünün var olup olmadığını sorgulaması ve iştirakin kullanım değerinin saptanması esnasında, iştirak edilen şirket yönetiminin hazırlayacağı nakit akışı öngörülerinin ne kadar gerçekçi olduğunu tespit etmek amacıyla neler yapılması gerektiği, UFRS 36 basit ve net olarak açıklanmaktadır. Dolayısıyla, şirket yöneticilerinin ve bağımsız denetçilerin bu konuda UFRS'deki ölçütleri temel almaları, hem mali tabloların doğruluğu hem de tartışmaya çok açık olan bu konuda objektif kriterlerin oluşması açısından çok faydalı olacaktır.